

Kharczuk K.R.
Lviv National Agrarian University

ACTIVITIES OF UKRAINIAN SOCIETY HEALTH WAR GRAVES IN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD 1927-1939 YEARS

Summary

Activity of Ukrainian Society of war graves in Galicia during the interwar period. Based on archival materials and articles from periodicals of the time is a significant contribution to this organization in the protection and preservation of military cemeteries and graves from the period of the First World War and the Polish-Ukrainian War 1918-1919 years. Activities Society for the Protection war graves helped perpetuate the memory of the fallen heroes and the strengthening of national consciousness.

Keywords: society, war cemetery, war graves, the fallen heroes, national memory.

УДК 94 (477.8).08

ПРОВЕДЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ 1946 РОКУ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З УКРАЇНСЬКИМ ВИЗВОЛЬНИМ РУХОМ

Шляхтич Р.П.

Криворізький педагогічний інститут Криворізького національного університету

У статті йде мова про організацію та проведення Львівського церковного собору 1946 року. Наголошується на тому, що ліквідація української греко-католицької церкви була одним з засобів боротьби радянської влади проти націоналістичного підпілля, а одним з основних елементів ліквідації УГКЦ став Львівський церковний собор 1946 року.
Ключові слова: Львівський церковний собор, УГКЦ, націоналістичне підпілля, радянська влада.

Постановка проблеми. Українська Греко-Католицька церква була утворена на соборі в місті Бересті у 1596 році. Ця подія викликала неоднозначну реакцію серед українського суспільства: частина українців не прийняла уніатської віри і почала орієнтуватися на російське православ'я. В той же час, західноукраїнське суспільство, спочатку вороже поставилося до нової церкви, але поступово греко-католицька церква стала національною українською церквою. І особливо яскраво це проявилось в ХХ столітті. В повоєнній радянській історіографії, на думку О. Лисенка, виникла міфологема про симбіоз «українського буржуазного націоналізму» та «клерикальної реакції» в особі греко-католицької церкви. Ці поняття стали синонімами і лише під таким кутом зору поширювались в суспільній думці населення радянської України [3, с. 37].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській історіографії питання релігійного життя в післявоєнний час представлено працями О. Лисенка, В. Войналовича, Ю. Волошина, О. Уткина, І. Андрухів. В цих працях розроблені основні напрями діяльності церкви на західноукраїнських землях, визначено місце християнських ідей в націоналістичній ідеології, розкриті політичні та соціальні умови, в яких проходив Львівський церковний собор 1946 року. Збірники документів під редакцією В. Сергійчука. дають багатий фактичний матеріал з форм і методів боротьби радянської влади проти Української Греко-Католицької церкви. І відношення місцевого населення до цієї боротьби. Для об'єктивності висвітлення теми ми залучили матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ).

Мета статті – висвітлити особливості підготовки та проведення Львівського церковного собору в контексті боротьби радянської влади з українським визвольним рухом.

Виклад основного матеріалу. Боротьба радянської влади проти греко-католицької церкви йшла в двох напрямках: ідеологічному та репресивному. Зважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію в регіоні, радянський уряд для вирішення цього питання використовував, переважно, ідеологічні

методи впливу на суспільну думку західноукраїнського населення. Але пропаганда в Радянському Союзі, особливо в 30-40-роки ХХ століття, мала яскраво виражений напрям на пошук і викриття ворогів. Саме образ ворогів радянського суспільства потрібно було «зліпити» з українських греко-католицьких священиків. Першим кроком на цьому шляху став памфлет В. Росовича (Ярослава Галана) «З хрестом чи ножем». В агресивно-звинувачувальному стилі автор пише про те, що греко-католицьке духовництво – це вороги українського народу, які є організаторами «банд українсько-німецьких націоналістів», і, відповідно, є німецькими агентами. І як висновок – «кривава діяльність цих злочинців мусить бути рішуче припинена» [2].

А вже 28 травня 1945 року була створена Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької та православної церков [7, с. 100]. Її очолив відомий на Західній Україні богослов, настоятель Преображенської церкви у Львові, представник Львівської єпархії Гавриїл Костельник. До складу Ініціативної групи входили: Михайло Мельник – настоятель церкви в Нижанковичах, генеральний вікарій Перемишлянської єпархії Дрогобицької області, представник Перемишлянської єпархії, а також Анатолій Пельвешський – настоятель церкви в Копичинцях, декан Гусятинського деканату, представник Станіславської єпархії. Рада Народних Комісарів України в травні 1945 року визнала Ініціативну групу як адміністративно-церковну владу греко-католиків і дозволила їй провести церковний собор.

Практично відразу в центральних та місцевих газетах з'являються звернення Ініціативної групи до народу. Після цього, була опублікована стаття старшого наукового співробітника Інституту історії України Академії наук УРСР К.Гуслистою «З історії боротьби українського народу проти церковної унії». Провідна ідея цієї статті: єдина національна українська церква – це православна, а справжня православна церква – це РПЦ [6, с. 109].

Головою Ініціативної групи Г. Костельником в деякі райони направляється особистий представник для популяризації ідеї про «возз'єднання» церков [4, с. 109-110]. На особистих зустрічах з греко-ка-

толицьким духівництвом, так званих «нарадах по возз'єднанню», побували всі члени Ініціативної групи. Характерною особливістю цих зустрічей було те, що разом з представником Ініціативної групи на кожній такій зустрічі, обов'язково був присутній представник НКДБ. Разом з Г. Костельником на таких зустрічах був присутній співробітник 2 відділу НКДБ капітан І. Богданов. Зі звітів І. Богданова до керівництва стає зрозуміло, що головним його завданням було слідкувати за поведінкою Г. Костельника під час його спілкування зі священниками. Так, у звіті за серпень 1945 року І. Богданов відзначає, що деякі заяви Г. Костельника є провокаційними і шкідливими. Зокрема, йдеться про заклик приєднатися до Ініціативної групи та залишитися католиком та про арешт греко-католицьких священників за те, що вони написали листа до Молотова з проханням відпустити заарештованих лідерів УГКЦ [4, с. 99]. Іншим завданням І. Богданова була організація і проведення таких зборів. Слід зазначити, що ці завдання були типовими для начальників районних відділів НКДБ Західної України. Про це свідчить Директива УНКДБ по Львівській області від 17 вересня 1945 року, згідно якої, провина за зірвані наради по «возз'єднанню» церков покладатися на начальників РВ НКДБ [4, с. 246-247]. Таким чином, можна погодитись з висновками І. Біласа про те, що «державною владою» для святих отців – членів Ініціативної групи, були НКВС та НКДБ [1, с. 327].

Скликання Львівського собору збіглося з черговою релігійною кризою в українському суспільстві. Вона була викликана тим, що національна релігія українців протиставлялась «чужому» російському православ'ю та протестантизмом. Таке формулювання питання вело до загострення міжнаціональних та міжконфесійних протиріч і взаємної ворожнечі. А рішення Львівського собору призвели до ще більш глибокої кризи: коли частина віруючих під тиском ззовні була змушена переорієнтуватися на православну церкву, а частина – разом з греко-католицькою церквою на багато десятиліть відійшла у підпілля. Ця ситуація позначилася і на українському русі опору. З одного боку, рішення Львівського собору стали зайвим прикладом сутності радянського режиму і цим відразу скористалась оунівська пропаганда. А з іншого боку – знищення УГКЦ завдало значної шкоди самій підпільній організації на західноукраїнських землях, бо греко-католицькі священники, які в більшості своїй мали моральний авторитет серед місцевого населення, поширювали ідеї українського націоналізму, сприяючи боротьбі проти радянського режиму. Зокрема, вони зі своїх амвонів розвінчували фарси тогочасної радянської дійсності. І одним з таких фарсів було проведення Львівського церковного собору.

Після того, як радянська влада офіційно визнала православ'я ця релігія повинна була стати єдиним різновидом християнства на території Радянського Союзу. Отже, доля греко-католицької церкви вже була вирішеною, але потрібно було формальне закріплення. Таким формалізмом мали бути рішення Львівського церковного собору. Але для проведення собору необхідно було мати єпископів, які в той момент перебували в ув'язненні. Тому представники Ініціативної групи виїхали в Київ і 22 лютого 1946 року вчинили акт приєднання до православної церкви всієї делегації. Це відбулося під час літургії, яку проводив православний митрополит київський і галицький Іоанн, екзарх усієї України. 24 і 25 лютого у кафедральному Володимирському соборі відбулася хіротонія єпископів Антонія Пельвецького для Станіславської православної єпархії та Михайла Мельника для Самбірсько-Дрогобицької єпархії; львівським єпископом залишався Макарій, який мав титул єпископа львівського і тернопільського [7, с. 102]. В свою чергу, це все було санкціоновано НКДБ СРСР [4, с. 444]. Таким чином, офіційно, собор скликати було можна.

В діяльності собору приймали участь 2 єпископи, 214 священників, деканів і представників кліру

всіх трьох греко-католицьких єпархій та 19 мирян. Священників і мирян на собор 1946 року «запрошували» у відповідності з радянськими «традиціями». Так, зі слів О. Івасика священника з м. Дрогобича – учасника собору, він не знав куди його везуть: чи в тюрму, чи відразу в Сибір. В місцевий райвиконком привезли під розписку, а потім на вантажних авто, його та ще 18 священників везли аж до Львова. На самому соборі не було жодної дискусії і все це нагадувало заздалегідь підготовлений спектакль [6]. Інший очевидець собору М. Червінський стверджує, що кожного священника на цей собор супроводжував агент НКДБ, а біля св. Юра, в приміщенні якого проходили собор, була виставлена озброєна охорона [6]. Таким чином, не дивно, що представники греко-католицької церкви вважали цей собор не легітимним і серед західноукраїнського суспільства ширилась думка про те, що православ'я на західноукраїнських землях було запроваджено органами державної безпеки. І ці звинувачення були небезпідставними.

18 грудня 1945 року Нарком Держбезпеки УРСР генерал-лейтенант Савченко затвердив план проведення Собору. Між іншим, він передбачав:

1. За 10-15 днів до скликання Собору дозволити Ініціативній групі викликати до Львова з кожної єпархії по 4 представника – активіста «возз'єднання», з тим, щоб створити вузьку передсоборну раду. Ця рада повинна діяти під повним впливом та контролем УНКДБ.

2. Делегатів на Собор викликати з таким розрахунком, щоб їхня кількість не перевищувала 196 осіб. З них: від Львівської єпархії – 86 осіб, від Дрогобицької єпархії – 56 осіб, від Станіславської єпархії – 54. Загальна кількість деканів в усіх трьох єпархіях – 98 осіб. З них до Ініціативної групи приєдналося 73 особи. Тому в 25 деканатах до початку Собору необхідно було призначити священників, які підтримують юрисдикцію Ініціативної групи.

3. Всіх делегатів, які, на думку членів Ініціативної групи, мають приїхати на Собор, органи НКДБ повинні були ще раз перевірити для того, щоб не допустити на Собор людей, які можуть виступити проти возз'єднання з РПЦ.

4. Для компрометації керівників УГКЦ – заарештованих митрополита Йосипа Сліпого та єпископів Чернецького, Хомишина, Будки, Лятишевського опублікувати в українській пресі склад злочинів цих осіб.

5. Загальне керівництво на час організації та проведення Собору покласти на Замісника Наркома Держбезпеки УРСР генерал-лейтенанта Дроздецького, полковника Медведєва, полковника Каріна, полковника Волошина та капітана Богданова.

І навіть гроші на проведення Собору (75 000 рублів) надало НКДБ СРСР [4, с. 441-448].

За таких умов, на сам Собор жоден з противників «возз'єднання» не приїхав. Тому і не було дискусій, і ніхто не заперечував проти постанови собору, яку зачитав Г. Костельник. Основною ідеєю цієї постанови був розрив з Римською церквою, яка за допомогою інтриг в 1596 році утворила греко-католицьку церкву, яка за своєю суттю стала ворожою українському суспільству. І повернення до православної церкви, яка єдина відповідає духові українського народу [5]. Але західноукраїнське суспільство в більшості своїй не сприйняло ані рішень собору, ані нової церкви. Наприклад, ті священники які не приєдналися до православної церкви (на 1949 рік у Закарпатській області 88, у Львівській – 31, в Тернопільській – 14) хоча офіційно полишили церковну діяльність, але проводили, нелегально, обряди за римським взірцем [8, арк. 321-324].

Отже, кожна зі сторін у об'єднанні церков переслідувала свої цілі. Так, радянська влада знищуючи греко-католицьку церкву намагалась позбавитись, з одного боку, ідеологічного супротивника, адже і греко-католицькі священники і віруючі в більшості своїй були противниками радянської влади.

А з іншого боку, знищуючи греко-католицьку церкву, радянська влада завдала нищівного удару по підпільній мережі українських повстанців, тому що нерідко саме духівництво та віруючі ставали воїнами УПА, надавали житло та їжу українським повстанцям, лікували їх. ОУН, в умовах, коли «возз'єднання» церков ставало все реальнішим, спробувало це використати з користю для себе. Про це свідчить той факт, що влітку 1945 року керівництво ОУН(б) дало розпорядження не перешкоджати приєднанню греко-католицької церкви до православної аби зберегти свої кадри, створити єдине керівництво релігією в Києві, висунути свою людину на пост патріарха України [4, с. 25]. З документів радянських спец служб випливає, що і керівництво Ініціативної групи теж мало свої плани стосовно майбутньої об'єднаної церкви. Так, Г. Костельник, очевидно, прагнув створити в межах РПЦ українську церкву з, так би мовити, «широкою автономією». Зокрема, на зустрічах з греко-католицькими священиками закликав приєднуватись

до Ініціативної групи, а не відразу до православної церкви. Намагався зберегти уніатських священиків в їх приходах, а також вимагав звільнення вже заарештованих священиків. Замість активної співпраці з православним єпископом Макарієм за будь яку ціну намагався його усунути від «возз'єднання». Тому і висновок відповідних контролюючих органів був однозначним: хоча і виступає за створення з уніатської церкви православної, але з націоналістичним ухилом [4, с. 264].

Таким чином, можна зробити наступні висновки: боротьба радянської влади проти греко-католицької церкви здійснювалась в контексті боротьби з українськими націоналістами; ліквідація УГКЦ здійснювалась під безпосереднім керівництвом НКДБ-МДБ; аби ще більше не дестабілізувати ситуацію в регіоні основними методами боротьби проти УГКЦ були пропаганда та агітація; репресії застосовувались таким чином, щоб не зробити з греко-католицьких священиків та віруючих мучеників і тим самим не героїзувати греко-католицьку церкву.

Список літератури:

1. Білас. І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2-х кн./ І. Білас Кн.1.-К.: Либідь – «Військо України», 1994.
2. Гулай В.В. Етносоціальні процеси в західних областях України (друга половина 40-х – 50- ті роки ХХ ст.) Дис. на здобуття наукового ступеня к.і.н. № 15-1114 від 9.04.03 р: Спец.07.00.01 «Історія України»/ Василь Васильович Гулай. – Львів, 2002.-
3. Лисенко О.Е. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст./ О. Е. Лисенко // Український історичний журнал. – 2000. – № 6.
4. Ліквідація УГКЦ (1939-1949). Документи радянських органів державної безпеки. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т II.
5. Постанова Собору про ліквідацію Берестейської унії 1596 р., про розрив з Ватиканом та про возз'єднання з Руською православною церквою [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу. – www. Ugcc.org. ua
6. Спогади про псевдо собор його учасників та очевидців [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу. – www. Ugcc.org. ua
7. Уткін І.О. Львівський церковний собор 1946 р. в контексті тогочасних політичних реалій. / О. І. Уткін//Український історичний журнал. – 1998. – № 5.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1., оп. 23, спр. 5667.

Шляхтич Р.П.

Криворожский педагогический институт Криворожского национального университета

ПРОВЕДЕНИЕ ЛЬВОВСКОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРА 1946 ГОДА В КОНТЕКСТЕ БОРЬБЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ С УКРАИНСКИМ ОСВОБОДИТЕЛЬНЫМ ДВИЖЕНИЕМ

Аннотация

В статье идет речь об организации и проведении Львовского церковного собора 1946 года. Подчеркивается, что ликвидация украинской греко-католической церкви была одним из средств борьбы советской власти против националистического подполья, а одним из основных элементов ликвидации УГКЦ стал Львовский церковный собор 1946 года.

Ключевые слова: Львовский церковный собор, УГКЦ, националистическое подполье, советская власть.

Schyahytch R.P.

Krivoy Rog Pedagogical Institute Krivoy Rog National University

CONDUCTING LVIV CHURCH CATHEDRAL 1946 IN THE FIGHT AGAINST THE SOVIET REGIME OF UKRAINIAN LIBERATION MOVEMENT

Summary

This paper deal with the organization and conduct of Lviv Church Cathedral, 1946. It is noted that the elimination of the Ukrainian Greek Catholic Church was one of the means of struggle against the Soviet regime nationalist underground, a major element of liquidation of the UGCC just became Lviv Church Council in 1946.

Keywords: Lviv Church Cathedral UGCC underground nationalist, the Soviet authorities.